

DOI: 10.37372/mrttypt.2020.1.3

Deák József* – Gróf Anikó*: Az Oroszországi Föderáció¹¹⁷ az Európától az Eurázsiai Unió felé

„Oroszországot, ész, el nem éred;
méter, sing sose méri fel:
külön úton jár ott az élet -
Oroszországban hinni kell!”¹¹⁸
(Ford.: Szabó Lőrinc)

(Az utolsó sor szó szerint: „Oroszországban csak hinni lehet.”)

Abstract

In the framework of the Eastern Partnership, the European Union intended to support the reform efforts of Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova, Armenia and Ukraine. The publications examining the results of the program so far, are strongly divided on its success. Recent years' developments proved that the EU has been unable to provide these countries a real perspective. Russia, on the other hand, does everything in her means to take advantage of the situation caused by the EU's miscalculated approach in support of the country's own geostrategical interest. The paper aims to review the launch of the Eastern Partnership program, Russia's reactions, as well as the successes and failures of the past decade seen from Brussels and Moscow.

Key words: geostrategical interest, post-Soviet region, authoritarian, democratic, ideology

Absztrakt

Az Európai Unió „Keleti Partnerség” elnevezésű projektjével Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, a Moldovai Köztársaság, Örményország és Ukrajna reformtörekvéseit kívánta támogatni. Az eddigi eredményeket vizsgáló tanulmányok megállapításai e program sikereiről erősen megoszlanak. Az elmúlt évek példái jól mutatják, hogy az EU eleddig nem tudott valódi perspektívát nyújtani ezeknek az országoknak. Oroszország viszont, a Brüsszel által felkavart állóvizet minden lehetséges eszközzel kihasználva, igyekszik e helyzetet maximálisan geostratégiai érdekei szolgálatába állítani. Ebből a szemszögből ismertetjük a Keleti Partnerség program létrehozását, az orosz reakciókat és az eltelt eddigi időszak eredményeit, kudarcait Brüsszel, és Moszkva szemszögéből.

Kulcsszavak: Geostratégiai érdek, posztszovjet térség, autoriter, demokratikus, ideológia

***

---

* DEÁK József PhD, adjunktus, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészettudományi és –történeti Tanszék; József DEÁK PhD, assistant professor, NUPS Faculty of Law Enforcement. ORCID: 0000-0002-7661-4485 deak.jozsef@uni-nke.hu

* GRÓF Anikó, Magyarország isztambuli konzulja, Isztambuli Főkonzulátus, Törökország; Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi biztonság- és védelempolitika szak, levelező munkarendű friss diplomás volt hallgatója; Consular officer accredited in the Consulate General of Hungary in Istanbul, Turkey. ORCID: 0000-0001-7991-1453

¹¹⁷ A tanulmány, a nyugati szóhasználat szerint Oroszország alatt az Oroszországi Föderációt (OF) érti, amelyet, az OF alkotmánya szerint nyolcvanöt egyenjogú alany alkot, közülük Oroszország a legnagyobb.

¹¹⁸ TYUTCSEV F. I.: Oroszország. (Ford.: Szabó Lőrinc) <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Gondolattar-kristo-nagy-istvan-gondolattar-1/1800-ota-szulett-szerzok-33E3/tyutsev-fjodor-ivanovics-18031873-orosz-kolto-36F2/> Letöltés ideje: (2020. május 6.)

1. Bevezetés

Magyarország és a világ súlyos történelmi sérelmek szaggatta, ¹¹⁹ bonyolult viszonyrendszerében az egyik legfontosabb szál az Oroszországgal való kapcsolat. Mégis, talán éppen ezt övezi a legtöbb előítélet. ¹²⁰

A magyar–oroszl kapcsolatok helyzetéről szólva mindenképpen hangsúlyozni szükséges, hogy Oroszország – a nemzetközi politikai életben elfoglalt helye, és vélhetően növekvő súlya, hazánk külpolitikai prioritásainak megvalósítására gyakorolt közvetett és közvetlen hatása, országunk és a térség kapcsolatrendszerében jól érzékelhető stratégiai jelentősége miatt – a jövőben is fontos partnerünk marad. ¹²¹

Témaválasztásunk ezért is esett az orosz aktuális geopolitika vizsgálatára.

Kutatásunk célja a konkrét témában bemutatni az orosz gondolkodást és politikai döntéseket vezérlő hátteret, valamint példákkal és az orosz külpolitikai irányvonal dinamikájának érzékeltetésével bebizonyítani, hogy jelenleg az orosz geopolitikai gondolkodás meghatározó ideológiája az eurázsianizmus.

A tanulmányban először röviden ismertetjük milyen tényezők nyitották meg Oroszországot a nyugati orientációra, majd zárták vissza a közvetlen szomszédság, a „közel-külföld”, illetve Ázsia felé fordulásba. Ezt követően a változó orosz külpolitikai doktrínák, ¹²² politikai megfontolások segítségével bemutatjuk az orosz eurázsianizmus születésének hátterét, kibontakozását napjainkban. Az elmélet gyakorlati megjelenését a „puha hatalom” (soft power) általi nyomásgyakorlással és a katonai erő (hard power) alkalmazásával Ukrajnával szemben; Grúziában; illetve napjaink orosz külpolitikájában. De az erő használata külpolitikai érdekérvényesítésre nem újdonság a szovjet-orosz történelemben, hasonló befolyásolási folyamatok lezajlottak már hazánk esetében is, amelyek egyik részterületét vizsgálta Fórizs Sándor. ¹²³

Gróf Anikó az egyetemi alapképzés során Erasmus ösztöndíjjal Észtországban tölthetett egy félévet, ahol nagyon sok, számunkra új ismeretet sajátított el az orosz külpolitikáról. Mindezek mellett az eurázsiai elmélet leírására monográfiákból, tanulmánykötetektől merítettünk. Az orosz politikai irányvonal-váltásokat főleg kritikailag elemző néhány, nemzetközi meghatározó, orosz és balti irodalmat dolgoztuk fel, de az egyensúly megtartásához magyar forrásokból is tájékozódunk.

---

¹¹⁹ vö. „A világot a szocializmus és a kapitalizmus (országblokkoktól függően) egy-egy póluson felosztotta.” In: KOVÁCS István: Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. Dialóg Camus Budapest, 2019. 1-253.

¹²⁰ GEREBEN Ágnes: Az orosz kapcsolat. Unicus. Budapest, 2010. 9.

¹²¹ TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A hagyományok árnyékában, Egy katonadiplomata visszaemlékezései. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. 101.

¹²² NAGY László: Oroszország biztonságpolitikája, különös tekintettel az orosz–atlanti kapcsolatokra. In.: Hadtudomány, 2018/1 szám. 77. http://real.mtak.hu/77913/1/HT20181_75_91_u.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

¹²³ FÓRIZS Sándor: Szovjet katonák a határőrségi jelentésekben. In: Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából. NKE, Budapest, 2016. 34–52.

2. Miért éppen Eurázsia?

1991-ben, a Szovjetunió¹²⁴ összeomlását követően az orosz politikai vezetésnek választ kellett találnia arra a kérdésre is, milyen szerepet töltsön be az ország a nemzetközi politikában¹²⁵ a Szovjetunó jogutódjaként. Moszkva számára a nagyhatalmi szerep visszaszerzése és az Egyesült Államokkal való egyenrangú partnerre válás jelentett prioritást. A Kreml kezdetben szinte teljesen figyelmen kívül hagyta a korábbi szovjet érdekszférát mind Kelet-Közép-Európában, mind pedig a Független Államok Közösségében (FÁK).^{126,127} Az Andrej Kozirjev – Borisz Jelcin akkori külügyminisztere – által képviselt elképzelés szerint, a nyugati demokráciák partnerként és modellként is szolgálhatnak Oroszországnak. A FÁK-bani vezető szerep azonban csak hátráltatná az ország nyugati orientációját.

Szergej Sztankevics elnöki tanácsadó viszont úgy vélte, Oroszországnak küldetése van; egyesíteni a keleti és nyugati értékeket. Az általa beemelt eurázsiai orientáció vagy nemzeti pragmatizmus nem jelentette a Nyugat teljes kizárását, de nagyobb hangsúlyt helyezett Keletre, valamint az orosz nemzet és örökség védelmére.¹²⁸

Miután körvonalazódott, hogy az USA nem tekinti az Oroszországi Föderációt a Szovjetunióval egyenrangú partnerének, valamint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) keleti bővítése is napirendre került, az 1993-as orosz külpolitikai koncepció már kiemelte Oroszország felelősségét és jogait a szovjet utódállamokban az ún. „közeli-külföld”-ön.

Moszkva kötelezettségeket vállalt irányukba, viszont, ha érdekei úgy kívánják, be is avatkozik belügyeikbe.

Közben Oroszország Európát az USA elé helyezte, hiszen nem akart az európai integrációból kimaradva kiszorulni a kontinensről.¹²⁹ Az EU–Oroszország kapcsolatot orosz uniós csatlakozás nélküli módon kellett rendezni. Eszerint 1994. június 24-én a két fél Korfun megkötötte a partnerségi és együttműködési megállapodást (Partnership and Cooperation Agreement, PCA). A Kozirjev utáni Jevgenyij Primakov külügyminiszter (majd 1996–1998 miniszterelnök) élesen bírálva az amerikai hegemon szerepet, egy multilaterális világrendet képzelt a helyébe. Ebben Oroszország kiterjesztve befolyását a volt szovjet tagállamokra, Kínával és Indiával ellensúlyt képezhet az USA-val szemben.

---

¹²⁴ vö. „Amikor meg kellett értetni mindenkivel – különösen a fiatalokkal –, hogy a legszebb emberi cél a szocializmus, a kommunizmus.” In: KOVÁCS István: Prostitúció, és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. In.: Létünk, 2018/ 2. szám. 7–29.

¹²⁵ KORTUNOV Szergej V.: Szovremennaja vnyesnyaja polityika Rossziji. Moszkva, 2009. 120.

¹²⁶ 1991 decemberében jött létre a Szovjetunió felbomlását követően. Az egykori tizenöt szovjet tagköztársaság közül kilenc a tagja: Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán és Üzbegisztán. Grúzia az orosz-grúz háború után kilépett. Ukrajna nem volt a FÁK hivatalos tagja, de a Szovjetunió szétesését követően szorosan együttműködött a közösséggel. 2018 májusában azonban az ukrán kormány döntése alapján kilépett a FÁK koordinációs testületeiből.

¹²⁷ JUHÁSZ Krisztina: Az Európai Unió és Oroszország kapcsolata a kezdetektől napjainkig. *De iuris prudentia et iure publico*, Jog- és politikatudományi folyóirat, II. évfolyam, 2008/2. 2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2008-2-04.pdf> (Letöltés ideje: 2019.09.22.)

¹²⁸ DONALDSON, Robert H. – Joseph, Noguee L.: *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, M. E. Sharpe, 4th edition, New York, 2010. 111–114.

¹²⁹ MELVILLE, Andrei – SHAKLEINE, Tatiana (szerk): *Russian Foreign Policy in Transition, Concepts and Realities*, Central European University Press, Budapest, 2005. 27–64.

Ismét megjelenik az eurázsiai orientáció elsőbbsége, és a más regionális hatalmakkal megszerezni kívánt globális vezető szerep vágya...

2.1. Két elnök, egy politika

A partnerségi megállapodást követő orosz–európai együttműködés új szakaszában már Vlagyimir Putyin folytatta Jelcin európai orientációt támogató retorikáját hangoztatva, hogy Oroszországnak, geopolitikai helyzete okán mindenhol vannak érdekei, nem kell választania Európa vagy Ázsia között, hanem összekötheti azokat.¹³⁰ Megerősödő gazdasággal a háta mögött, realista geopolitika elképzelésre építő, pragmatikus külpolitikát képviselt. Egyfajta orosz Monroe-doktrínát megfogalmazva „Moszkva az érdekszférájába tartozó területeken kizárólagos elsőbbséget élvez.” Putyin és az orosz politikai vezetés célja a hosszútávú nagyhatalmi státusz megteremtése, így elkerülve az elszigetelődést és egyensúlyt teremtve Oroszország és Európa között.¹³¹

Putyin gyakran hangoztatta, hogy Oroszország európai nagyhatalom, és évszázadok óta az orosz társdalom meghatározó elemei a szabadság, az emberi jogok, igazság és demokrácia európai értékei.¹³² A nyugati orientáció megerősítését szolgáló kijelentései elengedhetetlenek voltak, de inkább szolgálták a kitűzött célját, mint a valódi európaiság hangsúlyozását. Oroszországnak fontos volt, hogy jó színben tűnjön fel Európa és az USA szemében, amíg gyenge volt, ám ahogy erősödött és stabilizálódott belpolitikai helyzete, úgy változott meg az orosz retorika is.

Az EU, 2004-ben a közép-európai bővítésével létrehozta az európai szomszédságpolitikát, hogy a közvetlen szomszédságába eső országok az uniós intézményekben való részvétel nélkül is építhessenek ki együttműködést az EU-val. Oroszország a kooperáció e fajtáját elutasította, mivel az Unióval egyenrangú bánásmódot várt el; Oroszország „nem identikussá, hanem kompatibilissé akar válni a Nyugattal.”¹³³

A bővítés körüli gondok és egyetértés hiánya¹³⁴ rámutatott az orosz külpolitikában bekövetkező változásokra. Putyin 2004-ben kezdett második elnöki ciklusára már nem a korábbi együttműködő hangnem volt jellemző. Moszkva, megerősödve visszatérően a vezető hatalmak közé, megalázkodónak érezte, amikor 2001. szeptember 11. után is kiderült, hogy az USA nem kezeli egyenrangú partnerként Oroszországot és nem érdekelt a kapcsolatok továbbfejlesztésében. Tovább fokozta az orosz ellenérzést, hogy a NATO-t, a Gorbacsovnak tett ígéret ellenére kibővítették, miközben Oroszország nyugati intézményekbe történő integrációját csak nehezítették. Ezt tetézték a volt szovjet

---

¹³⁰ SLEIVYTE, Janina: *Russia's European Agenda and the Baltic States*, Routledge, Abingdon, New York, 2010. 44.

¹³¹ PÓTI László: *Putin's European Policy*. In: BUGAJSKI, Janusz – MICHALEWSKI, Marek (szerk): *Towards an Understanding of Russia, New European Perspectives. A Council on Foreign Relations Book*, New York, 2002. 137.

¹³² TSYGANKOV, Andrei P.: *Russia and the West from Alexander to Putin*, Honor in International Relations. Cambridge University Press, New York, 2012. 124.

¹³³ DEÁK András György: *Az Európai Unió és Oroszország. Külpolitika*, 1998, 4. évf. 3. szám

¹³⁴ vö. „A vezető tisztviselők a bizonytalanság által övezett, robbanásig feszült helyzetben képtelenek voltak arra, hogy ezt az időszakot reformokkal, szabályozással és irányítással ellenőrzésük alatt tarthassák.” In: KOVÁCS István: *Olajozás, szervezett bűnözés és prostitúció a 90-es években Magyarországon. Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/1. szám. 114–145.

államokban kirobbanó „színes forradalmak” és az Európai Unió bővítése miatt kialakuló averzió Moszkva és Brüsszel között.

Mindezek hozzájárultak Putyin sokkal offenzívebb külpolitikájához. Eleinte még javította a nyugati kapcsolatokat, de nem áldozhatta fel Oroszország érdekeit, nagyhatalmi ambícióit.^{135, 136} Majd feladta a Kelet/Nyugat dilemmát és a nemzeti érdeket minden elé helyező külpolitikát fogalmazott meg, benne az orosz civilizáció kiemelt szerepével. Az európai államokkal erősítve a bilaterális együttműködést, hangsúlyozta az állami kapcsolatok elsőbbségét a szupranacionális intézményekkel szemben. Putyin, külügyminiszterével Szergej Lavrovval ún. „hálózat diplomáciát” („network diplomacy”) képzelt el: Oroszország, jelentős államokkal specifikus kapcsolatokat kialakítva biztosítja érdekei érvényesülését, egyben kiküszöböli a főleg EU-s kötelekekből adódó normatív aspektusokat.¹³⁷ Közben, kiterjesztve befolyását a posztszovjet térségre, igyekszik aszimmetrikus függőséget kialakítani, megakadályozni itt az EU és a NATO megerősödését. Továbbra is cél az orosz szándék érdekében a transzatlanti kapcsolatok, az amerikai befolyás gyengítése és az EU megosztása.¹³⁸ Míg az Unió értékeket akart továbbítani és elfogadtatni partnereivel, Oroszország, hivatalos propagandájával ellentétben a kezdetektől csak a saját érdekeit tartotta szem előtt. Ha ehhez az európaiság és a közös értékek hangsúlyozása kellett, akkor Putyin ezt tette.¹³⁹ A lényegi változást, 2007-es müncheni beszéde hozta meg; sokkal magabiztosabban és öntudatosabban fellépve nyilvánosan ellenezte az amerikai hegemoniát. Ezután az orosz külpolitikában hangsúlyozták az ország függetlenségét, nagyhatalmi státuszát, hogy céljait képes elérni és egy globális nagyhatalomhoz méltón fog részt venni a nemzetközi politikában.

2008-ban Dmitrij Medvegyev elnöksége némileg enyhítette az országot övező ellenséges hangulatot, de a háború Grúzia és Oroszország között ismét felszínre hozta a lappangó feszültségeket. E konfliktus számos tanulsággal szolgált Oroszország érdekszférájáról, ahol sokkal hamarabb alkalmaz fegyveres erőt, akár terrorizmus¹⁴⁰ ellenes fellépésként¹⁴¹ is, mint a legtöbb nyugati állam hitte. Továbbá Oroszország kinyilvánította a katonai intervenció jogát az orosz érdekek, illetve kisebbségek védelmében, harmadrészt pedig Dél-Osztétia és Abházia elismerésével az elfogadott nemzetközi jog normáit is figyelmen

---

¹³⁵ TSYGANKOV, Andrei P.: *Russia and the West from Alexander to Putin*, Honor in International Relations, Cambridge University Press, New York, 2012. 131.

¹³⁶ vö. „Alapvető funkciója az értékek és érdekek védelme, az érdekek érvényre juttatásának támogatása.” In: KOVÁCS István.: *Is the prostitution a threat danger to a country's (national) security?* Nemzetbiztonsági Szemle, 2017. különszám, 12–24.

¹³⁷ MANKOFF, Jeffrey: *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Rowman Littlefield Publishers, Lanham, Maryland, 2009. 150.

¹³⁸ SLEIVYTE, Janina: *Russia's European Agenda and the Baltic States*. Routledge, Abingdon, New York, 2010. 115.

¹³⁹ vö. „...az államigazgatásban ezért is fogalmazódik meg többlet követelményként, hogy egységes elvárások szerint végezzék a munkájukat...” In: KOVÁCS István: *Az üzletszerű kéjelgéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai*. In: Belügyi Szemle, 2015/4. 102.

¹⁴⁰ DEÁK József: *Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai válaszai a terrorizmus kihívásaira*. In: Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) *A XXI. század biztonsági kihívásai*. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2018. 55–60.

¹⁴¹ DEÁK József: *A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig*. *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. 137–151.

kívül hagyta.¹⁴² Egyértelművé vált; Medvegyev udvarias, liberális stílusa mögött határozott elképzelések állnak. Legfőbb cél a posztszovjet térség összetartása, valamint Ukrajna és Grúzia NATO csatlakozásának ellehetetlenítése. A 2008-as háború pedig csak a kezdet volt.

2.2. Mackindertől Duginig

Az eurázsianizmus elmélete a 20. század elején, más honfitársaihoz hasonlóan¹⁴³ emigrációba vonult orosz gondolkodókhoz köthető, ma egyik legfőbb képviselője Alekszandr Dugin. Az elmélet egyes interpretációk szerint a nyugatellenességet hangsúlyozza, mások a nemzetközi vezető szerep visszaszerzésének eszközeként tekintenek rá, de olyan elképzelés is akad, amely szerint az eurázsiai integráció csupán pragmatikus együttműködési forma. Az orosz gondolkodást mindig is meghatározta a Nyugattal szemben feltételezett lemaradás leküzdésének igénye. E vélt gyengeség gyakran eredményezett bizalmatlanságot és vezetett kényszerű védekezéshez. Az orosz expanziót is azzal indokolták, hogy az ország speciális földrajzi elhelyezkedése folytán mindig ki volt téve a határain zajló eseményeknek,¹⁴⁴ a külső támadás megelőzésére a legjobb megoldás az ország határainak kitolása.¹⁴⁵ Az elmélet szerint Oroszország befolyási övezetének tekinti a volt szovjet államokat és igyekszik integrációs elképzeléseinek megnyerve őket ellehetetlenítheti, hogy a nyugat kezében fenyegetést jelenthessenek számára.

Az orosz külpolitikát mozgató földrajzi, történelmi, civilizációs összefüggések megértéséhez, elengedhetetlen az eurázsianista megközelítés forrásainak vizsgálata.

Legfőbb képviselője, a Mackinder elméletét oroszosító Alekszandr Dugin, szovjet-orosz filozófus, politológus, szociológus. Sir Halford Mackinder brit földrajztudós elmélete szerint: „Aki uralkodik Kelet-Európán, kormányozza a magterületet, Aki uralkodik a magterületen, kormányozza a világszigetet, Aki uralkodik a világszigeten, kormányozza a világot.”¹⁴⁶

Dugin magát Oroszországot nevezi magterületként, amelynek stratégiai érdeke, biztonsága és szuverenitása megegyezik az egész európai kontinensével. Szerinte a földrész geopolitikai hatalmává válásához szövetségessé kell tennie a „partvidéki területeket”, vagy el kell érnie azok semlegességét. Az „Oroszország-központú Eurázsia”

¹⁴² BILDT, Carl: Russia, the European Union and the Eastern Partnership, European Council on Foreign Relations, Riga Papers, 19 May 2015
https://www.ecfr.eu/article/commentary_russia_eu_and_eastern_partnership3029 (Letöltés ideje: 2019.09.22.)

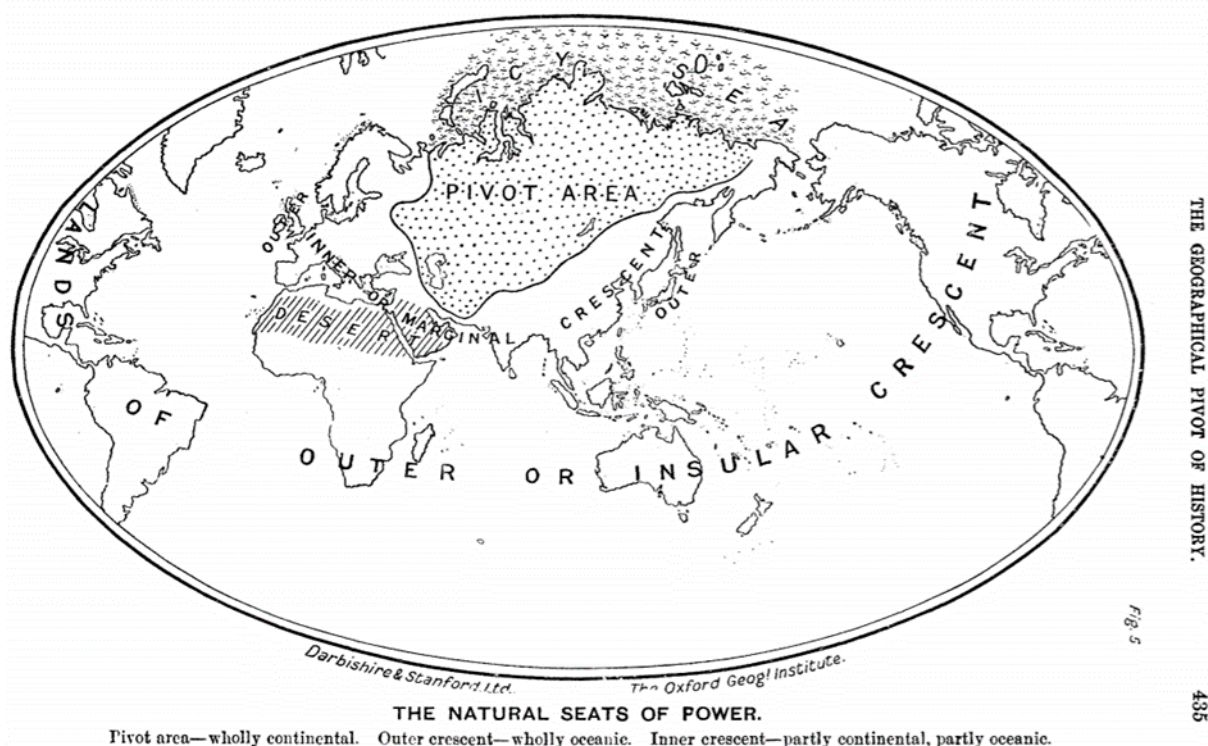
¹⁴³ DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció válaszai a biztonsági kihívások közül a migrációra. In: Czene-Polgár Viktória Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk): Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment. a Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. Budapest. 2018. 71–90.

¹⁴⁴ DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban. In: *Hadtudomány* a Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata 2016. 4–14. URL.: http://mhtt.hu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/1_deak%20jozsef.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 22.)

¹⁴⁵ DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Biztonsági Szolgálatának határőrszolgálati képzésének történetéből, módszereiből napjainkig. In: Deák József, Gaál Gyula, Sallai János (szerk.): A toll sokszor erősebb, mint a kard: rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Főrizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest, 2016. 52–68.

¹⁴⁶ MACKINDER, Halford J.: Democratic Ideals and Reality, A Study in the Politics of Reconstruction, National Defence University Press, Washington DC, Reprint of Constable Publishers London, 1942.

az egyedüli entitás, amely képes a kontinens stabilitását garantálni azáltal, hogy az ország stratégiai szempontból azonosul Kelettel és a Nyugattal is. Szerinte Oroszország megkerülhetetlen geopolitikai fejlődési útja a „birodalomépítés”. Az eurázsiai területek egyesítése, biztosítéka a szuverén orosz állam létezésének, ezért azonnal vissza kell szerezni az ideiglenesen elveszített eurázsiai régiót. Sokatmondó „Geopolitika alapjai” című könyve egyik alfejezetének címe: „Ukrajna vagy birodalom?” Ebben kifejti; „Oroszország és Ukrajna különválása csak az atlantistáknak, a szlávok a mi eszményünk ellenségeinek jó...” A „közel-külföld” és Kelet-Európa államaival kialakított integráció, illetve szövetségi viszony mellett a nyugati és keleti kontinentális nagyhatalmakat; Németországot, Franciaországot, Iránt, Indiát és Japánt is egy „új eurázsiai stratégiai blokkba” kell tömöríteni.¹⁴⁷ (Dugin 2000)

2. ábra – A kulcsövezet

Az orosz gondolkodást jellemző messianisztikus szemlélet szerint Oroszország Bizánc örököse. E kivételesség képzet, küldetésstudat alapján nevezték Moszkvát harmadik Rómának, a pánszláv mozgalom vezetőjének vagy a Kommunista Internacionálé központjának. Ez a szemlélet ma az eurázsianizmus ideológiáján keresztül ölt testet: Oroszország se nem európai, se nem ázsiai, hanem a kettő egyedi ötvözeteként eurázsiai, egyfajta harmadik szellemi egység. E sajátos identitása alapján lehet a többi közös

¹⁴⁷ DUGIN Alekszandr: Osznovü geopolityiki. Geopolityicseszkije buduscseje Rossziji – Müszlityi prosztransztvom. <http://uchebnik-online.com/129/334.html> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

háttérrel rendelkező ország vezetője, amelyekre azonban nem szövetségesekként, hanem az ellenfelek lehetséges támaszaiként tekint az orosz vezetés, fegyvernek látva őket a nyugati hatalmak kezében.¹⁴⁸ Az eurázsianizmus ma egy ideológiai kendőbe burkolt integrációs kísérlet.

Az orosz külpolitika hivatalos irányvonalát jelző külpolitikai koncepciók közül az eurázsiai orientáció elsőként a 2013-as Külpolitikai Koncepcióban jelent meg. Eszerint egyfajta hatalomeltolódás tapasztalható nyugatról keleti irányba. Moszkva célja pedig, Európa, és az ázsiai, csendes-óceáni régió összekötése az Eurázsiai Unióval. A posztszovjet térség továbbra is prioritást élvez, különös tekintettel Ukrajnára, amelyet nyilvánvalóan az EU-hoz való közeledése miatt neveztek meg konkrétan. A koncepció új eleme a világ civilizációs sokszínűségére és a konfliktusok ideologizáltságára tett utalás.¹⁴⁹

Az orosz értelmiségben Európa és a Nyugat megkülönböztetésének régi hagyományai vannak. Most a hidegháborús örökség miatt a NATO-t tekintik „rossz” nyugatnak, az EU-t pedig „jó” nyugatnak. Egy másik elképzelés szerint Oroszország a valódi Európa és civilizációjának bölcsője. Európa, élen az EU-val elvesztette identitását, a multikulturalizmus begyűrűzésével eltűntek a történelmi Európa klasszikus értékei.¹⁵⁰

2012 után, Putyin harmadik elnöki ciklusában ez az elnöki retorika központi elemévé vált. Az új, „civilizációs diskurzus”- elindító parlamenti beszéde szerint, Oroszország külön kultúrát képez az egymással versengők közt. Másik elgondolása, hogy ma az orosz társadalomból hiányoznak a történelem során erősítő spirituális kötelék, ami nem csak az etnikai hovatartozás fűz Oroszországhoz, hanem a közös történelmi múlt is. A posztszovjet Eurázsiaiban a „bizalom és barátság történelmi hitelét” felhasználva kell a kapcsolatokat felújítani.

Ennek fényében az elnök azzal bírta meg az orosz nagyköveteket, hogy a lobbi és „puha hatalom” eszközeivel igyekezzenek befolyásolni a nemzetközi kapcsolatokat. A közös civilizációhoz tartozó népek még szorosabb összetartása érdekében jönne létre az Eurázsiai Unió is, Kína és az Európai Unió között.¹⁵¹

De Oroszország civilizációs tekintetben Európa alternatívájává válásához a szomszédság számára is nyereséggel, kézzelfogható előnyökkel járó gyakorlati együttműködési perspektívát kellett kínálnia. a politikai napirend középpontjába kerülő Eurázsiai Unió létrehozásának gondolata, mint a kontinens szerves részét képező újabb európai integráció, a fenti szerep betöltését célozta.

A 2016. november 30-i jelenleg hatályos koncepcióban a regionális prioritások között a FÁK államai továbbra is favorizáltak. Egyedül a Fehéroroszország és Oroszország közötti stratégiai együttműködés elmélyítésének igénye került az eurázsiai integráció

---

¹⁴⁸ KOTKIN, Stephen: Russia's Perpetual Geopolitics, Putin Returns to the Historical Pattern, Foreign Affairs, May/June 2016, Volume 95, Number 3, 3–4.

¹⁴⁹ Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation, 18 February 2013 http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptlCkB6BZ29/content/id/122186 (Letöltés ideje: 2019.10.23.)

¹⁵⁰ PROZOROV, Sergei: In and Out of Europe: Identity Politics in Russian-European Relations. In: BERG, Eiki – EHIN, Piret (szerk): Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration. Ashgate Publishing, Farnham, 2009. 144.

¹⁵¹ TSYGANKOV, Andrei P.: Vladimir Putin's Civilizational Turn. Russian Analytical Digest, No. 127, 8 May 2013 https://css.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/publications/search/details.html?id=/v/1/a/d/vladimir_putins_civilizational_turn (Letöltés ideje: 2019.10.23.)

fejlesztése elé. Többek szerint, Putyin negyedik elnöki ciklusa végével az orosz vezetést, egy orosz-fehérorosz egységállam elnöki pozíciójáért cserébe hagyja majd el. De az Eurázsiai Gazdasági Unió továbbra is kulcsfontosságú szerepet játszik az európai és eurázsiai integrációs folyamatokban.

A dokumentum hangsúlyozza Moszkva elköteleződését az ukrán belső konfliktus rendezésében, a két országot összekötő politikai, gazdasági kulturális és spirituális kapcsolatok erősítésében. Oroszország kész együttműködni kölcsönösség esetén a Grúziához fűződő viszony normalizálásban. Az egykori Szovjetunió belüli konfliktusok megoldási listája élén külön pontban tárgyalja a kapcsolatok elmélyítésének fontosságát az Oroszország által elismert grúz szakadár tartományokkal, Abháziával és Dél-Oszétiával, megelőzve Hegyi-Karabah és Transznisztria problémáját.

A dokumentum kiemelten foglalkozik az európai–orosz kapcsolatrendszer elé sorolva az orosz keleti, ázsiai- és csendes-óceáni orientációval, miután a koncepció szerint Oroszország földrajzilag odatartozik. A távol-keleti térség regionális integrációi segítségével Moszkva a „Nagy Eurázsiai Gazdasági Térség” létrehozásán dolgozik.¹⁵² A koncepció alátámasztja az európai integrációtól való elfordulást és azt az orosz megközelítést, hogy a nemzetközi politikát meghatározó civilizációk versengése során, egyes államok saját értékeiket másokra erőszakolják. De az Eurázsiai Uniónak nem célja egy, a Szovjetuniót helyettesítő integráció létrehozása. Az eurázsianizmus az orosz külpolitika egy fontos problémájára jelenthetne választ, a folyamatos elszigeteltségre és a „krónikus unilateralizmusra”, egyoldalúságra. Az eurázsiai integráció előmozdításával Moszkva intézményesült keretek között köti magához a védelemre szoruló posztsovjett Örményországot, a gazdaságilag függő Fehéroroszországot, vagy a katonai nyomásgyakorlásra érzékeny Ukrajnát. Az eurázsianizmus így egyfajta nemzetközi szocializáció Oroszország számára.¹⁵³ Az integrációban résztvevők mindig is alárendelt szerepűek, de a régi birodalmi retorika helyett egy modern nemzetközi szervezet illúziójában.

3. Az Eurázsiai Unió

A Szovjetunió felbomlását követő orosz útkeresés lezárásaként 1994-től, a függetlenedett országok regionális integrációba tömörítése a térség irányításának visszaszerzéséhez kulcsfontosságú lett Moszkva számára. A „létfontosságú érdekövezet”-ben már ekkor kísérletet tett az egykori posztsovjett területek reintegrálására. A jelicini vezetés egységes gazdasági együttműködési modelljében sürgetett kooperációért a FÁK államok nem lelkesedtek egyformán. Ezt felülírva 1995-től már a „többsebességű FÁK” koncepció érvényesült; az orosz–fehérorosz „kettős közösség”, majd Kazahsztánnal és Kirgizisztánnal kiegészülve az ún. „négyes közösség”

---

¹⁵² Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 1 December 2016
http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 (Letöltés ideje: 2019.10.23.)

¹⁵³ MAKARYCHEV, Andrey: Russia and its Neighbours: Possessive Love, Abusive Friendship, In: Anahi SHIRINYAN - Louisa SLAVKOVA (szerk.): Unrewarding Crossroads? The Black Sea Region amidst the European Union and Russia, Sofia Platform, Sofia, June 2015. 115.

létrejöttével. 1997-ben az orosz–fehérorosz „kettős közösség” a két ország szövetségévé alakult át.¹⁵⁴

A 2000-es években felújított együttműködésben is a fenti országok voltak elkötelezettek, így az eurázsiai integráció folyamatát az 1990-es években kezdődött posztszovjet reintegráció felújításának is tekinthető. 2000-ben Oroszország, Kazahsztán, Fehéroroszország, Kirgizisztán és Tádzsikisztán megállapodott az Eurázsiai Gazdasági Közösség létrehozásáról. Ennek legnagyobb vívmányaként, a 2010-ben létrehozott orosz–fehérorosz–kazah vámunió lehetővé tette a tőke és termékek szabad áramlását. A vámunióhoz 2013-ban Örményország is csatlakozott. 2011-ben született meg a Közösség unióvá alakításának terve.

Sokak szerint az Eurázsiai Unió az orosz imperialista törekvések első lépése a Szovjetunió feltámasztására. Putyin ezt cáfolta hangoztatva, hogy a Szovjetunió nagy örökséget hagyott hátra és az utódállamok közös érdeke az erőforrások együttes felhasználása fejlődésük érdekében. Bár ez az Unió nem a Szovjetunió mintájára kialakított közösség, de vezető állama szintén Oroszország. Ellenzői szerint azonban ez az új szövetség inkább ártana és sokba kerülne Oroszországnak. Az integráció Moszkvát más autoriter rezsimekhez kötve, még inkább elmélyítené az orosz kormányzás visszasságait.¹⁵⁵ Lilia Sevcova szerint „az eurázsiai terv egy délibáb a posztszovjet szigetvilágban, ahol autoriter vezetők egymást használják fel hatalmuk megtartása érdekében.”¹⁵⁶

Az egyre mélyülő gazdasági integráció a már említett Eurázsiai Gazdasági Közösség, az Eurázsiai Vámunió és a 2012-ben alapított Egységes Gazdasági Terület eredményeire építve, a 2015. január 1-jén hatályba lépett Eurázsiai Gazdasági Unióval (EGU) teljessé lett ki. Aláírói: Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Örményország. A korábbi szervezeteikhez képest radikálisan új elem, hogy személyiséggel rendelkező nemzetközi szervezetként alakult, ami elengedhetetlen volt, hogy a nemzetközi szereplők – legfőképp az EU – egyenrangú regionális entitásként tárgyaljon vele, ne pedig külön-külön a tagállamokkal. Az EGU harmonizált gazdaságpolitika által koordinált egységes piacot ígért és a tagállamok közti különbségek csökkentését, fejlett intézményi szervezetet és szabályalapú rendszert hozott létre, vonzó multilaterális integrációt ajánlva. A tagállamok közti kooperáció könnyítésén és előnyein túl az alapító országok vezetői Európa és Eurázsia más integrációi mellett is kiemelt szerepet reméltek az Eurázsiai Gazdasági Uniónak. Az EGU azzal együtt, hogy képes

---

¹⁵⁴ Sz. BÍRÓ Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991-2014 (II.), *Nemzet és Biztonság*, 2014/4. szám. 49–50.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_06_sz_biro.pdf (Letöltés ideje: 2019.09.08.)

¹⁵⁵ WOOD, Andrew: Putin's Legacy. Russia and Eurasia Programme, The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, February 2014

https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/home/chatham/public_html/sites/default/files/Feb14Putin.pdf (Letöltés ideje: 2019.11.09.)

¹⁵⁶ SHEVTSOVA, Lilia: In: Henly, John: A brief primer on Vladimir Putin's Eurasian dream, The Guardian, 18 February 2014

<https://www.theguardian.com/world/shortcuts/2014/feb/18/brief-primer-vladimir-putin-eurasian-union-trade> (Letöltés ideje: 2019.11.09.)

kihasználni az EU-t, ASEAN-t vagy a kínai Egy Övezet, Egy Út projektet,¹⁵⁷ azok alternatívájává is válhat.¹⁵⁸

2019-ben az EGU szabadkereskedelmi megállapodást írt alá Iránnal, illetve Szerbia közösséghez való csatlakozása is felmerült – nem kis port kavarva. Az egyre erősödő és jelentős külpolitikai befolyásra szert tevő regionális csoportosulások sikereit látva, az EGU tagállamai globális pozícióik javításában is bíztak. Az EGU szerződés bevezeti az „EGU joga” kifejezést, amely a tagállamok közti formális egyenlőségen alapul. Bár a tagállamok szerződéses alapon egyenrangúak az integrációban, valójában Oroszország a vezető. A 2000-es évek végétől az eurázsiai integráció részben védekezés volt az orosz befolyási övezetben megjelenni vélt EU, valamint Kína regionális törekvései által vezérelt külső beavatkozással szemben. Az EGU struktúrája lehetővé teszi Oroszországnak, hogy befolyásolja egyfajta „puha” hegemoniával a többi résztvevő külpolitikai döntéseit a tagállamok belső irányítása nélkül. Oroszország nem a belföldi intézményeiket és politikájukat akarja ellenőrizni, hanem külpolitikájukat saját érdekeivel összehangolni. E rendszer kiterjeszti Moszkva globális hatókörét, lehetővé téve számára, hogy Eurázsia regionális kapujaként tetszelegjen. Az EGU névlegesen gazdasági együttműködésről szól, de ezek a gazdasági kapcsolatok csak addig fontosak Moszkvának, ameddig kiszolgálják külpolitikai, geopolitikai érdekeit. Oroszország gazdaságilag és katonailag is sokkal erősebb, mint a másik négy tagállam. Gazdasági szempontból a mély integráció a többi tagállammal az orosz kereskedelemben és gazdasági fejlődésben korlátozott jelentőségű. Az EGU Oroszország kereskedelmének 2018-ban csupán 5%-át tette ki. Ez az integrációs terv a kezdetektől inkább politikai, mint gazdasági jellegű, ezért a Kreml előnyei is inkább politikaiak, mint gazdaságiak. Moszkva sokáig egy átfogó, monetáris uniót, valamint politikai és a védelmi integrációt felölelő szövetség létrehozására törekedett. Ezt a kiterjedt programot azonban elutasították. Kazahsztán számára például inkább Oroszország feltartóztatása miatt fontos az EGU, mintsem gazdasági együttműködési formaként. Abban azonban nagyon is érdekelt, hogy az EGU gazdasági integrációra korlátozódjon.¹⁵⁹

4. Következtetések

Összességében az Eurázsiai Gazdasági Unió tagállamaiból hiányzik az elkötelezettség és a lelkesedés a kezdeményezés iránt, a tagállamok és Oroszország közötti aránytalan viszonyból adódóan. Moszkva azonnal közbelép, ha érdekei sérülni látszanak, miközben a résztvevő országok arra törekednek, hogy minimálisra csökkentsék a túlzott elkötelezettséggel járó együttműködést és maximalizálják a közös rendszer rugalmasságát. Számos hiányosságával együtt az EGU azonban továbbra is előnyös

---

¹⁵⁷SZABÓ Andrea – TAKÁCS Dávid: Magyarország és Kína kereskedelmi kapcsolatai és a bevételi hatóságot érintő kihívások. In: ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés, avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Tanulmánykötet. MRTT Vám- és Pénzügyőri Tagozata. Budapest, 2019. 219-220.

¹⁵⁸ DRAGNEVA, Rilka – WOLCZUK Kataryna: The Eurasian Economic Union, Deals, Rules and the Exercise of Power, Russia and Eurasia Programme, The Royal Institute of International Affairs Chatham House, May 2017. 4-5.

<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-05-02-eurasian-economic-union-dragneva-wolczuk.pdf> (Letöltés ideje: 2019.10.28.)

¹⁵⁹ Uo. 6-7.

együttműködést jelent a tagállamoknak. Elméletben az EGU-t létrehozó szerződés biztosítja a közösségből való kilépés lehetőségét is, ez azonban a Moszkvától való függőség miatt, valamint Ukrajna példáját figyelembe véve túl kockázatos.¹⁶⁰

A realitások azt mutatják, hogy a putyini új Oroszországgal egyre inkább úgy kell számolni a nemzetközi kapcsolatokban, mint egy fejlődő nagyhatalommal, amely – egyre kiforrottabb identitással, megerősödött gazdasági alapokon – nemzeti érdekeit erősebben és hatékonyabban fogja érvényesíteni.¹⁶¹

Valószínűtlen, hogy az eurázsiai integrációért folytatott küzdelem a közeljövőben véget érne, annál is inkább, mivel a „közel-külföld” legfontosabb államait egyelőre nem sikerült a csatlakozásról meggyőzni. Oroszország az EGU tagjai között szeretné látni Ukrainát, Grúziát és Moldovát is, ám azok az európai integráció mellett döntöttek, Azerbajdzsán pedig egyértelműen elutasította a csatlakozást ezért az orosz vezetés igyekszik nyomást gyakorolva a csatlakozásra befolyásolni őket. Mintahogy Fehéroroszország és Örményország esetében sikeresen alkalmazta gazdasági és politikai eszközeit, saját akarata érvényesíteni tudja.

---

¹⁶⁰ Uo. 24.

¹⁶¹ DEÁK József: Oroszország válaszainak rövid története az űrhadviselés, a migráció és a terrorizmus biztonsági kihívásaira. *Hadtudományi Szemle*, 2018/1. szám, 414. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00038/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_01_414-426.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 02.)

Irodalomjegyzék:

- [1] BILDT, Carl: Russia, the European Union and the Eastern Partnership, European Council on Foreign Relations, Riga Papers, 19 May 2015 https://www.ecfr.eu/article/commentary_russia_eu_and_eastern_partnership3029 (Letöltés ideje: 2019.09.22.)
- [2] Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation, 18 February 2013 http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186 (Letöltés ideje: 2019.10.23.)
- [3] DEÁK András György: Az Európai Unió és Oroszország. Külpolitika, 1998, 4. évf. 3. szám
- [4] DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció válaszai a biztonsági kihívások közül a migrációra. In: CZENE-POLGÁR Viktória – ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSZKY Ágnes (szerk.): Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment. a Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. Budapest. 2018. pp. 71–90.
- [5] DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai válaszai a terrorizmus kihívásaira. In: GAÁL Gyula; HAUTZINGER Zoltán (szerk.): A XXI. század biztonsági kihívásai. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2018. pp. 55–60.
- [6] DEÁK József: Oroszország válaszainak rövid története az űrhadviselés, a migráció és a terrorizmus biztonsági kihívásaira. *Hadtudományi Szemle*, 2018/1. szám, p. 414. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00038/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_01_414-426.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 02.)
- [7] DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban. In: *Hadtudomány* a Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata 2016. pp. 4–14. URL.: http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/1_deak%20jozsef.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 22.)
- [8] DEÁK József: Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Biztonsági Szolgálat határőrtiszt képzésének történetéből, módszereiből napjainkig. In: DEÁK József, GAÁL Gyula, SALLAI János (szerk.): A toll sokszor erősebb, mint a kard: rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Fórizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest, 2016. pp. 52–68.
- [9] DEÁK József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. pp. 137–151.
- [10] DONALDSON, Robert H. – Joseph, Noguee L.: The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests, M. E. Sharpe, 4th edition, New York, 2010, pp. 111–114.
- [11] DRAGEVA, Rilka – WOLCZUK Kataryna: The Eurasian Economic Union, Deals, Rules and the Exercise of Power, Russia and Eurasia Programme, The Royal Institute of International Affairs Chatham House, May 2017, pp. 4–5. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-05-02-eurasian-economic-union-dragneva-wolczuk.pdf> (Letöltés ideje: 2019.10.28.)

- [12] DUGIN Alekszandr: Osznovü geopolityiki. Geopolityiceszkoje buduscseje Rossziji – Müszlity prosztransztvom. <http://uchebnik-online.com/129/334.html> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)
- [13] Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 1 December 2016 http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248 (Letöltés ideje: 2019.10.23.)
- [14] FÓRIZS Sándor: Szovjet katonák a határőrségi jelentésekben. In: ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Ágnes (szerk.): Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából. NKE, Budapest, 2016. pp. 34–52.
- [15] GEREBEN Ágnes: Az orosz kapcsolat. Unicus. Budapest, 2010. p. 9.
- [16] <https://www.theguardian.com/world/shortcuts/2014/feb/18/brief-primer-vladimir-putin-eurasian-union-trade> (Letöltés ideje: 2019.11.09.)
- [17] JUHÁSZ Krisztina: Az Európai Unió és Oroszország kapcsolata a kezdetektől napjainkig. De iuris prudentia et iure publico, *Jog- és politikatudományi folyóirat*, 2008/2. p. 2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2008-2-04.pdf> (Letöltés ideje: 2019.09.22.)
- [18] KORTUNOV Szergej V.: Szovremennaja vnyesnyaja polityika Rossziji. Moszkva, 2009. p. 120.
- [19] KOTKIN, Stephen: Russia's Perpetual Geopolitics, Putin Returns to the Historical Pattern, *Foreign Affairs*, May/June 2016, Volume 95, Number 3, pp. 3—4.
- [20] KOVÁCS István.: Is the prostitution a threat danger to a country's (national) security? *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2017. különszám, pp. 12–24.
- [21] KOVÁCS István: Az üzletszerű kéjlegéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. In: *Belügyi Szemle*, 2015/4. p. 102.
- [22] KOVÁCS István: Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. *Dialóg Camus Budapest*, 2019, pp. 1-253.
- [23] KOVÁCS István: Olajozás, szervezett bűnözés és prostitúció a 90-es években Magyarországon. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/1. szám pp. 114–145.
- [24] KOVÁCS István: Prostitúció, és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. In.: *Létünk*, 2018/ 2. szám, pp. 7–29.
- [25] MACKINDER, Halford J.: *Democratic Ideals and Reality, A Study in the Politics of Reconstruction*, National Defence University Press, Washington DC, Reprint of Constable Publishers London, 1942.
- [26] MAKARYCHEV, Andrey: Russia and its Neighbours: Possessive Love, Abusive Friendship, In: Anahi Shirinyan - Louisa Slavkova (szerk.): *Unrewarding Crossroads? The Black Sea Region amidst the European Union and Russia*, Sofia Platform, Sofia, June 2015, p. 115.
- [27] MANKOFF, Jeffrey: *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Rowman Littlefield Publishers, Lanham, Maryland, 2009, p. 150.
- [28] MELVILLE, Andrei – Shakleina, Tatiana (szerk.): *Russian Foreign Policy in Transition, Concepts and Realities*, Central European University Press, Budapest, 2005, pp. 27—64.
- [29] NAGY László: Oroszország biztonságpolitikája, különös tekintettel az orosz-atlanti kapcsolatokra. *Hadtudomány*, 2018/1 szám, p. 77.

- http://real.mtak.hu/77913/1/HT20181_75_91_u.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- [30] PÓTI László: Putin's European Policy. In: Bugajski, Janusz – Michalewski, Marek (szerk): Towards an Understanding of Russia, New European Perspectives. A Council on Foreign Relations Book, New York, 2002, p. 137.
- [31] PROZOROV, Sergei: In and Out of Europe: Identity Politics in Russian-European Relations. In: Berg, Eiki – Ehin, Piret (szerk): Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration. Ashgate Publishing, Farnham, 2009, p. 144.
- [32] SHEVTOVA, Lilia: In: Henly, John: A brief primer on Vladimir Putin's Eurasian dream, The Guardian, 18 February 2014
- [33] SLEIVYTE, Janina: Russia's European Agenda and the Baltic States, Routledge, Abingdon, New York, 2010, pp. 44., 115.
- [34] SZ. BÍRÓ Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991-2014 (II.), Nemzet és Biztonság, 2014/4. szám, pp. 49–50.
- [35] http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_06_sz_biro.pdf (Letöltés ideje: 2019.09.08.)
- [36] SZABÓ Andrea – Takács Dávid: Magyarország és Kína kereskedelmi kapcsolatai és a bevételi hatóságot érintő kihívások. In: ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSZKY Ágnes (szerk.): Biztonság, szolgáltatás, fejlesztés. avagy új irányok a bevételi hatóságok működésében. Tanulmánykötet. MRTT Vám- és Pénzügyőri Tagozata. Budapest, 2019. pp. 219–220.
- [37] TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A hagymakupolák árnyékában, Egy katonadiplomata visszaemlékezései. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. p. 101.
- [38] TSYGANKOV, Andrei P.: Russia and the West from Alexander to Putin, Honor in International Relations. Cambridge University Press, New York, 2012, pp. 124., 131.
- [39] TSYGANDKOV, Andrei P.: Vladimir Putin's Civilizational Turn. Russian Analytical Digest, No. 127, 8 May 2013. https://css.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/publications/search/details.html?id=/v/l/a/d/vladimir_putins_civilizational_turn (Letöltés ideje: 2019.10.23.)
- [40] TYUTCSEV F. I.: Oroszország. (Ford.: Szabó Lőrinc) <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Gondolattar-kristo-nagy-istvan-gondolattar-1/1800-ota-szuletett-szerzok-33E3/tyutcsev-fjodor-ivanovics-18031873-orosz-kolto-36F2/> Letöltés ideje: (2020. május 6.)
- [41] WOOD, Andrew: Putin's Legacy. Russia and Eurasia Programme, The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, February 2014. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/home/chatham/public_html/sites/default/files/Feb14Putin.pdf (Letöltés ideje: 2019.11.09.)

Lektor:

Tömösváry Zsigmond Dr. PhD. c. egyetemi docens
nyá. dandártábornok

